

‘Lying in my dugout, wet are my feet. Waiting for a whizzbang, to send me to sleep’

De oorlog ónder de Grote Oorlog in Vlaanderen

EGON VAN NIJVERSEEL

Het is december in het jaar 1914. Elke dag sterven er honderden soldaten in de kille en natte Ieperse loopgraven. Een Britse miljonair zit voor zijn haard en bedenkt dat de loopgravenoorlog niet snel tot een einde zal komen. Hij is vastbesloten om een plan te bedenken om de soldaten voor Kerstmis terug naar huis te brengen. Een radicaal plan om ónder deze loopgraven aan te vallen.

John Norton-Griffiths. Als er een naam is die cruciaal is in de geschiedenis van de tunneloorlog, dan is het de zijne. Hij was al een selfmade ondernemer, Brits Minister-President, miljonair en zakenman, maar dat was niet voldoende. Zijn ultieme doel: het zo snel mogelijk beëindigen van de Eerste Wereldoorlog. Zijn militaire mijncarrière begon in een riool. De werknemers van zijn bedrijf werkten aan een tunnelproject in de riolering van Manchester, waar ze tunnels moesten graven door dikke lagen klei - achteraf bekeken de ideale simulatie van de kleigronden in Vlaanderen.

“In de Eerste Wereldoorlog kwam dit goed van pas”, vertelt amateurarcheoloog Johan Vandewalle in zijn café in Zonnebeke. “Mensen die vertrouwd waren met de klei, die bijvoorbeeld werkten in de tunnels van Manchester, werden ingezet in de blauwe klei van Vlaanderen. Mijnwerkers die vertrouwd waren met kolen en harde ondergrond moesten aan de slag in Frankrijk, bij de Somme. Althans dat was zo in theorie, in de praktijk was het toch een mengelmoes van de twee.”

Norton-Griffiths zag in dat bij een langdurige en statische oorlog, ondermijning van de vijand goed van pas zou komen. “Hij had er altijd in geloofd dat de tunneloorlog belangrijk was. Ze vonden hem niet geloofwaardig, maar hij wilde de oorlog zo snel mogelijk tot een einde brengen”, aldus Vandewalle. Zijn oproep om een groep ‘mollen’, zoals hij ze zelf noemde, samen te stellen werd lang genegeerd. Tot op het moment dat de Duitsers zelf mijnen tot ontploffing brachten.

John Norton-Griffiths ©Johan Vandewalle

Hij kreeg meteen een gesprek met de toenmalige Minister van Oorlog in Groot-Brittannië en op 19 februari 1915 werd een orgaan van nieuwe en volledig aparte gespecialiseerde eenheden opgericht: de Tunneling Companies.

Tunneling Companies en clay-kicking

De negen pas-opgerichte Tunneling Companies waren een onderdeel van de Royal Engineers, de Britse genie. Ze bestonden uit een mengeling van infanteriesoldaten en gewone burgers. Ze kregen de naam ‘sappers’ en waren manujes-van-alles, op vele vlakken experts en op alle vlakken kenners. “Het moesten allemaal mensen zijn die vertrouwd waren met ondergrondse activiteiten”, vertelt Vandewalle. “Ze werden nauwkeurig geselecteerd door Norton-Griffiths zelf en kregen een - veel te korte - opleiding bij de Royal Engineers in Chatham.”

Het klinkt allemaal heel mooi, tunnels graven

onder vijandelijke linies en zo de Grote Oorlog winnen. Maar wat in de praktijk? Het antwoord op die vraag is ook te vinden diep onder grond, in de riolen onder de Engelse stad Manchester. De mannen die de tunnels voor de riolering moesten graven vonden een handig alternatief op het graven met handgereedschap: het clay-kicken. “De clay-kickers bedienden een aangepaste spade met hun benen, half liggend of zittend”, gaat Vandewalle verder. “Dit was heel handig in gangen die te smal zijn om met een houweel te zwaaien en het is minder vermoeiend.”

Van deze techniek hadden de Duitsers geen weet en dus bleven zij handgereedschap gebruiken

‘Ze

vochten in de tunnels met alles wat ze konden vastnemen; messen pistolen, vlijmscherpe schoppen’

JOHAN VANDEWALLE

AMATEURARCHEOLOG

om te graven. De bijna volledige stilte van het clay-kicken was een van de grootste voordelen voor de Britten. Bij het graven met handgereedschap moest men op de klei slaan, wat geluid maakte en ervoor kon zorgen dat Duitse afliuisterposten het ontdekten.

Alles in het grootste geheim

De ondergrondse oorlog was er een van geheimhouding; een dodelijk spel waarin zowel aanvaller als aangevallene probeerde hun tegenstander te slim af te zijn. Het was doden of gedood worden. Zelfs een onoplettend kuchje kon leiden tot de dood. Elke actie werd bepaald op basis van een beredeneerde gok over de toekomstplannen van de vijand. Deze kennis kon men enkel verkrijgen door af te luisteren. Begin 1915 hadden de tunnelgravers geen afliuisterapparatuur en maakten ze gebruik van een oude en oncomfortabele techniek: ze dompelden één oor onder in een met water gevulde koekendoos op de vloer van een loopgraaf.

De minder diepe tunnels zaten vol met afliuisterposten en waren noodzakelijk om het Duitse ‘tegenmijnen’ te ontdekken. Wat het Duitse Leger echter niet wist, was dat er een veel dieper systeem van tunnels in de klei werd gegraven, ver onder de tunnels die zij hadden ontdekt. Eerst werden er schachten gegraven door de zwaardere bruine klei, dan dieper door een laag water en zand en dan in de typisch Vlaamse blauwe klei. De tunnels in deze laag moesten dieper en langer zijn dan ooit tevoren.

In het duister van de tunnels

“Wanneer je als eerste de tunnels betreedt en je naar beneden gaat, dan heb je aan je ogen niet genoeg”, glundert Vandewalle. “Het is ongelooflijk, want je komt plots middenin dat stuk oorlogsgeschiedenis. De waterdrup, de geur die binnenkomt, de kleur die vrijkomt door de erosie, het overduidelijke blauw van de blauwe klei. Het spreekt echt boekdelen. Iedere meter, iedere voetstap die je maakt in de tunnel of telkens wanneer je een hoek om gaat en je met je belichting op prospectie gaat, dat gevoel kan je moeilijk in woorden omzetten. Het is buitengewoon uniek. Je kan nergens dichterbij WOI dan in zo een ondergronds complex.”

Angst en geruchten waren onvermijdelijk, zeker 's nachts wanneer alles stil was en de geest vrijelijk kon zwerven over allerlei ‘explosieve’ gedachten. De Tunneling-officieren moesten vaak al hun overredingskracht gebruiken om de harten van de infanterie gerust te stellen. “Een soldaat van de infanterie moest vijf dagen naar het front, linies leggen en dan terug achteruit in een ondergrondse dug-out”, gaat Vandewalle verder zonder te ademen. “Dit is allemaal ondergronds weliswaar, dus het was psychologisch enorm zwaar. Door de geur, de condensatie in de tunnels, moet het een erbarmelijk verblijf geweest zijn. Er gebeurden constant ongevallen met petroleumvuurtjes die de gravers gebruikten om zich te verwarmen. Met zoveel man in zo een kleine ruimte, waren ze precies ingeblikt als sardientjes.”

British sappers graven een tunnel in de Ieperse kleigrond © MINING MAGAZINE

Vechten onder de grond

Eenmaal de tunnels gegraven waren, moesten ze nog gebruikt worden in de strijd. Ze werden voorname gebruikt om explosieven onder de Duitse linies te doen ontploffen. Een mijn kon op twee manieren tot ontploffing gebracht worden: met een te grote lading om een krater te slaan of met een kleine lading om vijandelijke tunnels te vernietigen. Deze tweede methode heet een ‘camoufllet’. Dit gaf de tunnelgravers de mogelijkheid voor het koelbloedige, berekende doden dat de ondergrondse oorlog belichaamt.

Het was onvermijdelijk dat Britse en Duitse tunnels elkaar op een gegeven moment zouden kruisen. De botsing van twee tunnels was een bedreigende en afschuwelijke gebeurtenis, die zou eindigen met de dood of verminking op een of andere manier. “In sommige tunnels vinden we nog sporen van kogels en scherven van handgranaten”, vertelt Vandewalle. “Er werden dus granaten gegooid binnenin een smalle tunnel, je kan je niet eens voorstellen wat voor een effect dat had. Het moet allemaal verschrikkelijk eng geweest zijn. Ze hadden enkel kaarsverlichting, op het moment dat dat kaarsje uitdooft is het pikdonker.”

Luitenant John Westacott van de Tweede Canade-

hoofd van de tunnelgravers moet gegaan zijn”, vertelt Johan Vandewalle zichtbaar geëmotioneerd.

Ondergrondse complexen na WOI

De gevechten vonden vaak plaats in de smalle tunnelgangen onder de vijandelijke linies, maar dat wil niet zeggen dat alle tunnels benauwend klein waren. “In de ondergrondse complexen had je ook wel grote ruimtes met sanitaire voorzieningen”, gaat Vandewalle verder, “en zelfs ruimtes met een volledige ingerichte keuken of een heel hospitaal onder de grond. Er waren complexen van twee niveaus, verbonden met een lift, waar tot wel 1500 man in kon verblijven.” Alles bij elkaar geteld groeven de ‘tunnelers’ eenentwintig complexen onder de Duitse linies, met in totaal 453.600 kilo explosieven erin.

Ook na de Eerste Wereldoorlog zorgen de tunnels nog vaak voor ontdekkingen, soms spannende maar ook gevaarlijke. Begin dit jaar veroorzaakte een ingestorte tunnel vlakbij het pretpark Bellewaerde nog een zinkgat van drie meter breed en twee meter diep. “De houten constructie die zich in de tunnel bevindt, is helemaal rot door het water en heeft het begeven”, vertelt Niek Benoot van het Museum Hooge Crater in Ieper. “Dat is ook in het ver-

leden al gebeurd en het is niet uitgesloten dat het nog eens voorvalt. Helemaal zonder gevaar is dit niet. Stel je voor dat er een tractor of een andere landbouwmachine in zo'n gat belandt.”

Het is moeilijk in te schatten hoe belangrijk de tunneloorlog was voor het verloop van de Eerste Wereldoorlog, maar de Duitsers spreken in ieder geval over tienduizenden slachtoffers.

De Duitse soldaten raakten helemaal ge-

desoriënteerd door de onverwachte aanvallen. Een Duitse generaal was er van overtuigd dat de tunneloorlog een plaats verdient in een lijst met vijf redenen voor de Duitse nederlaag. De avond voor een van de grootste aanvallen, de Slag bij Mesen, zei Generaal Charles Harington het volgende tegen de pers: “Heren, ik weet niet of we morgen geschiedenis zullen schrijven, maar we gaan in ieder geval de geografie veranderen.” Of ze nu de oorlog beëindigd hebben of niet, in die opzet zijn ze in ieder geval geslaagd.

‘Met

zoveel man in zo een kleine ruimte, waren ze precies ingeblikt als sardientjes’

JOHAN VANDEWALLE

AMATEURARCHEOLOG

Johan Vandewalle in een tunnel die hij zelf ontdekte ©Tyler Moore

se Tunneling Company was aanwezig bij een van de afschuwelijkste gevechten van de oorlog. Zijn sectie zat ondergronds vast na een Duitse verrassingsaanval die de loopgraven van de Britse frontlinie innam. De Duitsers stormden hun tunnel in en de ontmoeting was weezinwekkend. “Hij verloor 60 van zijn 88 manschappen bij dat gevecht in de tunnels. Een volledige dag voerden ze strijd onder de grond; vierentwintig uur aan een stuk. Ze vochten met alles wat ze hadden; messen, pistolen, schoppen. Granaten konden niet aangevoerd worden, dus het was vechten met alles wat je kon vastnemen. Je kan het gewoon niet beschrijven, laat staan wat er door het